

Η ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ ΤΗΣ ΦΩΝΗΣ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΚΑΙ ΛΟΓΟΣ

Γράφοντας για την Τέχνη του Τραγουδιού (βλ. φύλλο 32 της «Μουσικής Κίνησης») κι αναζητώντας τις αιτίες που, ενώ στον τόπο μας άφθονοι οι ώριμες φωνές όσο και οι καλοί καθηγητές του τραγουδιού, οι πραγματικοί καλλιτέχνες του τραγουδιού είναι κάτι το ξεαιρετικά σπάνιο και δυσεύρετο, καταλήγω στο συμπέρασμα, ότι ή όλη καλλιέργεια της φωνής, ή όλη διδασκαλία του τραγουδιού βασίζεται σε μία μεγάλη και βασική παρεξήγηση που όσο θά υπάρχει, ούτε τραγουδιστές θά δημιουργήσουμε κι ούτε, φυσικά, παράδοση.

Ποιά είναι αυτή ή παρεξήγηση; Νά: Στο ότι καταννόησατε με το τραγούδι, παρελθόντας την πραγματική καλλιέργεια της φωνής, το πλάσιμο, τή μόρφωση της φωνής. Καί όταν λέω «φωνή», δέν έννοω μονάχα τό τραγούδι. Έννοω και τόν Λόγο, τήν όμιλία, τήν άπαγγελία, τή σωστή προφορά, τή σωστή άρθρωση, τήν «όρθοφωνία». Άλλοτε θεωρούσαν τις δυο τέχνες που στήριζονται πάνω στην ανθρώπινη φωνή, δηλαδή τήν τέχνη του Λόγου και τήν Τέχνη του Τραγουδιού, έντελως διαφορετικές. Φυσικά, υπάρχουν διαφορές: Στο Λόγο υπάρχει ταχύτερος ή βραδύτερος ρυθμός που όμως καθορίζεται έλευθερα από τόν όμιλητή, ενώ στο τραγούδι κάθε τόνος έχει μία έντελως καθωρισμένη αξία άντίκρου στους άλλους τόνους και ό τραγουδιστής είναι δεμένος μ' αυτές τις αξίες.

Τό ίδιο συμβαίνει και με τό ύψος του τόνου: Στο Λόγο ή φωνή άνεβοκατεβαίνει, αλλά σε διαστήματα που δέ μπορούν να γραφούν μέ νότες, ενώ στο Τραγούδι και τό ύψος των τόνων είναι καθωρισμένα με άκρίβεια και πρέπει με άκρίβεια να κρατηθούν από τόν τραγουδιστή. Ώς τόσο, ή «εποθετήσις» της φωνής και ό μηχανισμός της άναπνοής είναι έντελως όμοια τόσο για τήν Τέχνη του Λόγου, όσο και για τήν Τέχνη του Τραγουδιού και γι αυτό σήμερα, δέ μπορεί να έννοηθ ή πιά ή μία Τέχνη χωρίς τήν άλλη. Κάθε τραγουδιστής πρέπει—ή θάπρεπε—να μάθ η με μιλία και κάθε «όμιλητής»—άς πάρουμε έδω τόν βοήθιοιό σαν ειδικό τεχνίτη του Λόγου, άν και ή ειδικότητα αυτή θάπρεπε να έπекταθ ή και στους ρήτορες του δικαστηρίου ή της

Βουλής, τους Ιερείς, στους δασκάλους, σ' όλους—να μάθ η να τραγουδή. Μόνο έτσι μπορεί τόσο ό ένας όσο και ό άλλος, να φθάσουν τήν τελειότητα. Γιατί ό τραγουδιστής δέν πρέπει ν' αποκτήσ η μόνο τήν καθαρή άρθρωση του όμιλητή, αλλά και νά γυμνάσ η τή φωνή του στις πιο μικρές διαφορές των διαστημάτων, στις πιο έλάχιστες αλλαγές του ρυθμού, να τήν κινή όσο τό δυνατό πιο εύκαμπτη και εύλύσιτη, ενώ, άπ' τήν άλλη μεριά, ό όμιλητής μαθαίνοντας τραγούδι, φαρδύνει και δυναμώνει τή φωνή του, της δίνει τόνο και χρώμα. Οι δυο τέχνες άλληλοσυμπληρώνονται.

Στήν ποίηση και στη Γλώσσα υπάρχουν άπειρα μουσικά στοιχεία, που ό καλός όμιλητής πρέπει νά ξερε η να χρησιμοποιή, όπως ό τραγουδιστής που έξασκείται στην Τέχνη του Λόγου καταφέρνει να πάσ η τό νόημα της γλώσσας και να εκφράζεται πιο φυσικά και πιο άνετα, με χρώμα και γραμμή.

Ίσως να φαίνονται παραδοξολογίες δλ' αυτά σ' έναν τόπο όπου, με πολύ έλασφρεία καρδιά μιλούμε και συζητούμε περί Ίταλικής ή Γαλλικής ή Γερμανικής Σχολής Τραγουδιού, υπερβεύοντας τό ζήτημα της γλώσσας με τήν καθαυτό Τέχνη του Τραγουδιού. Άλλά κίόλας από τό μέρθεμα δείχνει πόσο σωστά εν' αυτά που λέω ποραπάνω και πόσο στενά συνδέεται ή γλώσσα, ό Λόγος, με τό Τραγούδι. Οι Γάλλοι, οι Ίταλοί, οι Γερμανοί, διαμορφώσανε μία «Σχολή Τραγουδιού» βασισμένη πάνω στη γλώσσα τους. Πού είναι όμως ή «Έλληνική Σχολή Τραγουδιού»; Ποιός είναι ό Έλληνας καθηγητής Τραγουδιού που στράφηκε στη γλώσσα μας, που κατέγινε με τή γλώσσα μας, που έσκυψε υπά μουσικά της και διαμόρφωσε μία Σχολή, μία μέθοδο που να βασίζεται πάνω στις άπαιτήσεις και τις ιδιότητες της Έλληνικής Γλώσσας; Η διδασκαλία γίνεται γενικά πάντα σε έντες μεθόδους, σε έντα κείμενα—Ίταλικά, Γαλλικά, Γερμανικά, τώρα τελευταία και Άγγλικά...

Τά βασικά στοιχεία του Τραγουδιού είναι δυο: Η Μουσική—ή μελωδία δηλαδή—και ό Λόγος. Αυτά τα δυο στοιχεία πρέπει νάνα ίσα και δεμένα σ' ένα σύνολο. Άλλά ενώ ό μαθητής καταγίνεται στο να έλα-

σκήση τῆ φωνῆ του μουσικά—περισσότερο ἢ λιγότερο σωστά—ἐνῶ προσπαθεῖ νά καταλάβῃ τὰ ὅσα τοῦ ἐξηγεῖ ὁ καθηγητής—ἀκαταλαβίστικα τίς περισσότερες φορές—πρὶ τοποθετήσεως, γραμμῆς, ἀναπνοῆς κ.τ.λ., ἐνῶ κανένας δὲν τοῦ ἔμαθε ἀκόμα νά προφέρει σωστά καὶ καθαρά τὴ γλῶσσα του, τοῦ βάζουν νά κινή φωνητικές ἀσκήσεις πάνω σὲ δυσκολοπρόφερα ξένα φωνήεντα καὶ σύμφωνα καὶ διφθόγγες καὶ μέσα σὲ δυο τρεῖς μῆνες τὸ βάζουν νά τραγουδήσῃ μιά ὄρια Ἰταλική ἢ Γαλλική, σὲ Ἰταλική ἢ Γαλλική γλῶσσα, ποῦ τίς περισσότερες φορές εἶναι γλῶσσες ὑλόητες ἀγνωστες στὸν μαθητὴ. Ἄπ' αὐτὸ ἔχουμε ἀμέσως διπλὸ ἐλάττωμα. Ἐλάττωμα τεχνικῆς, γιατί ἡ φωνή εἶναι ἀδύνατο νά «στρώσῃ» πάνω σὲ μιά ξενὴ γλῶσσα, γλῶσσα ποῦ δὲν ἔχουν ἐξασκηθῆ τὴ φωνητικά ὄργανα, ἐλάττωμα αἰσθητικῆς, γιατί πῶς μπορεῖ νά νοιώσῃ, νά αισθανθῆ, νά ἐκφράσῃ ὁ τραγουδιστὴς ἕνα κείμενο σὲ μιά γλῶσσα ποῦ δὲν ξέρει; Τοῦ ἐξηγοῦνε, λένε, τὴν ἔννοια, τὸ περιεχόμενο! Ἀλλοίμονο... Ἐσχοῦμε πῶς κάθε γλῶσσα ἔχει τὴ δική της ψυχὴ, ὅπως ἔχουμε καὶ πῶς τὸ Τραγοῦδι—καὶ κάθε Τέχνη—δὲν εἶναι ἀπλῶς μιά σωματικὴ ὑπόθεσις—λαρῦγγι δηλαδὴ ἢ δάκτυλα—ἀλλὰ μιά ἐκφρασις πνεύματος καὶ ψυχῆς, αἰσθήματος μιά σκέψους.

Γιὰ ν' ἀποκινήσουμε μιά μέρα καλοῦς τραγουδιστές, σωστοῦς καλλιτέχνες, θῆσπερε νά τοὺς μάθουμε πρῶτα νά μιλοῦν σωστά καὶ τεχνικά τὴ γλῶσσα τους, πρῶτα ποῦ στὸν τόπο μας εἶναι ἐντελῶς παραμελημένο. Σὲ κανένα Ἑλληνικὸ σχολεῖο, ὅσο τοῦλάχιστο ξέρω, δὲν δίνεται προσοχὴ στὸ πῶς μιλοῦν τὰ παιδιά, δὲν ὑπάρχει ἕνα μάθημα ὀρθοφωνίας ποῦ νά διορθῶναι ἐλαττώματα προφορῆς καὶ ἀρθρώσεως. Ἄπ' αὐτὰ τὰ παιδιά, ποῦ τὸ καθένα τους μιλάει ὅπως τούρχεται, ὅπως ἀκούει τοὺς μεγάλους, θὰ βροῦν οἱ αἰρῆται νοῦς ἡθοιοὶ καὶ τραγουδιστές. Ἄ, ναί: Ὑπάρχει μάθημα Ὠδικῆς στὰ σχολεῖά μας, ὅπου τὰ παιδιά ξεφωνίζουν ὅπως θέλουν καὶ συχνά διδάσκονται ἀπὸ ἕναν δάσκαλο, ποῦ μπορεῖ νὰναι ἐξαιρετικὸς μουσικός, μπορεῖ ὅμως νά μιλή μὲ τὴ βαρεῖα προφορὰ τῆς ἐπαρχίας του. Καὶ τὰ παιδιά αὐτὰ γίνονται νέοι καὶ πᾶνε μιά μέρα στὸν καθηγητὴ τοῦ τραγοῦδιου ὅπου, ἔσφινικά, τὰ βάζουν, ὅπως λέω παραπάνω, νά τραγουδήσουν σὲ ἀγνωστες, ξένες γλώσσες! Γιὰ τὸ Θεό! Πῶς νά μιλήσουμε γιὰ μιά Τέχνη Τραγοῦδιου, ὅταν βρισκόμαστε ἀκόμα σὲ τέτοιες πλάνες, σὲ τέτοιες παχυλὲς ἀνοιγες;...

Ἡ μουσικὴ τῆς γλώσσας, τὸ μέτρο, τὸ χρῶμα, οἱ φωνητικαίσεις, οἱ καμπύλες, ἡ εὐλυγισία τοῦ λόγου, σὴν λέξη καὶ σὴν νόημα, εἶναι κάτι τὸ βασικὸ καὶ τὸ ἀπαραίτητο γιὰ τὸ ὄρατο, τὸ μουσικὸ, τὸ καλλιτεχνικὸ τραγοῦδι. Γι' αὐτὸ, βρισκῶ ἐντελῶς ἀπαράδεκτη τὴ μέθοδο διδασκαλίας πάνω σὲ ὅδεια φωνήεντα καὶ συλλαβὲς ποῦ δὲν λένε τίποτα, σὲ σολφέζ μὲ «α» καὶ «ο» καὶ «μά» καὶ «μού» κὶ ὅλες τίς ἄλλες τάχα ἐπινοήσεις τῶν δασκάλων. Ἡ διδασκαλία πρέπει γρηγορᾶ, ἔπειτα ἀπὸ πέντ' ἔξη προκαταρκτικὰ μαθήματα νά περνᾷ σὲ λέξεις καὶ φράσεις. Ἄλλὰ λέξεις καὶ φράσεις Ἑλληνικές. Εἶναι ἀδύνατο νά ἐξασκηθῆ ὁ μαθητὴς πάνω στὸν χρωματικὸ πλοῦτο τῆς γλώσσας μας μὲ κούφιες συλλαβὲς κὶ οὔτε εἶναι δυνατό ἕνας Ἑλληνας, ποῦ τὸ λαρῦγγι του, οἱ φωνητικὲς χορδὲς του, ἡ

γλῶσσα του, ὅλη του ἡ μάσκα, ἔχουν πάρει ἀπὸ τὴ βρεφικὴ ἡλικία τὴ διαμόρφωση γιὰ τὴ γλῶσσα του, νά διδαχθῆ σὲ μιά ἀγνωστὴ του γλῶσσα, νά τὸν ἀναγκάσῃ κανεὶς νά διαστρεβλώσῃ ὅλα του τὰ φωνητικὰ ὄργανα γιὰ νά προφέρει ἔρρινα ἢ λαρυγγόφωνα ξένα σύμφωνα. Δὲν εἶναι μόνον γελοῖο τὸ αἰσθητικὸ ἀποτέλεσμα ἀπὸ ἀπόφθεως Λόγου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ καθαρῶς μουσικῆς γραμμῆς—σπάσιμο τῆς μελωδίας καὶ τῆς φράσεως—καὶ στὸ τέλος—ὅπως συμβαίνει σ' ὅλους τοὺς τραγουδιστὲς μας ποῦ ὑποβλήθηκαν σὲ μιά τέτοια διαστρεβλωσὴ τῶν φωνητικῶν τους ὄργάνων, ἐὰν μποροῦν νά τραγουδήσουν σωστά σὲ καμμιὰ γλῶσσα, οὔτε Ἑλληνικά! Ἰδίως οὔτε Ἑλληνικά! Τὰ παραδείγματα εἶναι ἀθθονα. Δὲν ἔχετε παρὰ νά προσέξετε τοὺς τραγουδιστὲς τῆς Ἑθνικῆς Λυρικῆς Σκηνῆς. Τὶ νά κάνουν ὅμως οἱ δυστυχισμένοι; Ὅλοι τους σχεδόν πρωτοτραγοῦδοῦν Ἑλληνικά τώρα—τὸ «διπλωμά» τους τὸ πήραν, ὅπως διδάχθηκαν—διδόντας ἕνα πρόγραμμα σὲ δυο—τρεῖς ξένες γλώσσες.

Δημιουργία λοιπὸν μιάς «Ἑλληνικῆς Σχολῆς Τραγοῦδιου». Ἐτοὶ ὅμως ὅπως πῆρα διεξοδικὰ τὸ θέμα—καὶ τὸ παίρνω καὶ θέλει μ' ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του νά τὸν ἀποτρέψῃ—θὰ χρειασθῆ ἕνα τρίτο ἄρρο.